

Yhteiskunnallinen turvallisuustyönjako: miten tutkia maanpuolustusta toimintana ja sosiaalisina suhteina?

Kuva: PV kuvakeskus

TEEMU TALLBERG

Onko maanpuolustus kaikkien asia? Tuleeko kansallisen turvallisuuden rakentua ase- tai kansalaisvelvollisuuden, ammattimaisen palkkatyön vai vapaaehtoistoiminnan varaan? Yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon malli tarjoaa työkalun maanpuolustuskentän tutkimiseen sosiologisesta näkökulmasta: miltä maanpuolustus näyttää hallinnollisten rakenteiden, sosiaalisten suhteiden ja yksilöiden kokemusten vuorovaikutuksena?

[Takaisin sisällysluetteloon.](#)

Artikkeli on julkaistu teoksessa

[Puolustuskannalla – yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutkimusta maanpuolustuksesta ja asevelvollisuudesta](#)

Teemu Tallberg, Anni Ojajärvi ja Tiia Laukkanen (toim.)

2017, Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura,

julkaisuja 197, verkkojulkaisuja 122,

sarja: Kenttä.

Yhteiskunnallinen turvallisuustyönjako: miten tutkia maanpuolustusta toimintana ja sosiaalisina suhteina?

Teemu Tallberg

Tämän artikkelin päätarkoituksena on kehittää sosiologista näkökulmaa maanpuolustuksen ja turvallisuuden työnjaollisiin ja sosiaalisiin ulottuvuuksiin. Valtionhallinnollisen ja teknis-taloudellisen tulokulman sijaan päähuomio on kansalaisyhteiskunnassa sekä sen sosiaalisissa ja organisatorisissa sidoksissa. Tutkimukselliseksi työkaluiksi elävän ilmiökentän jäsentämiseen artikkeli tarjoaa yhteiskunnallista turvallisuustyönjakoa sekä sen analysointia hallinnollisteknisten, sosiaalista organisaatiota koskevien ja motivaatioperustaa koskevien ulottuvuuksien suhteen.

MAANPUOLUSTUSTAHTO JA ASEVELVOLLISUUS – VAI JOTAIN MUUTA?

Suomen sotilaallinen puolustus perustuu yleisen asevelvollisuuden pohjalta rakennettuun puolustusjärjestelmään. Asevelvollisuuden ja kokonaismaanpuolustus-konseptin kautta Puolustusvoimat ja suomalainen yhteiskunta ovat ainutlaatuisessa ja tiiviissä vuorovaikutussuhteessa keskenään. Kansalaiset eivät vaikuta asevoimiin vain parlamentaarisen järjestelmän kautta, vaan osallistuvat myös laajassa mitassa maanpuolustustoimintaan ja -koulutukseen rauhan aikana. Kansalaisten osallistuminen asevelvollisuuden ja muun maanpuolustustoiminnan kautta ylläpitää maanpuolustustahtoa, ja asevelvollisuuden laaja kannatus on yksi maanpuolustustahdon ilmentymistä.

Maanpuolustustahtoa on pidetty suomalaisen puolustuskyvyn kulmakivenä. Suomen lainsäädännössä maanpuolustustahdon edistäminen ja ylläpitäminen on kirjattu sekä Puolustusvoimien että vapaaehtoisten maanpuolustusjärjestöjen tehtäviin. Vapaaehtoisten maanpuolustusjär-

jestöjen toiminta on nähty väyläksi, johon suomalaisten maanpuolustustahto kanavoituu niin niiden osalta, jotka eivät ole asevelvollisuutta suorittaneet (kuten suurin osa naisista) kuin niidenkin, jotka haluavat ylläpitää aseellisen maanpuolustuksen valmiuksiaan kertausharjoituksia säännöllisemmin (reserviläiset).

Perinteisin mittarein mitattuna maanpuolustustahto on Suomessa pysynyt korkeana ja suhteellisen vakaana 1990-luvun alusta saakka (MTS 2016). Maanpuolustustahdossa on kiteytynyt kansalaisten suhde valtiolliseen turvallisuuteen, mutta sen mittaaminen on myös työstänyt näkemyksiämme kansalaisten monimuotoisista suhteista ja suhtautumisesta maanpuolustukseen ja turvallisuuteen. Selvityksissä kysymysten kohteina ovat olleet lähinnä maanpuolustustahtoon sekä puolustusmenoihin, asevelvollisuuteen ja puolustuspolitiikkaan liittyvät mielipiteet (MTS 2016). Näiden valossa suomalaisten suhtautuminen aseelliseen maanpuolustukseen on varsin positiivista ja nykyjärjestelmää tukevaa.¹

Mikä sitten on maanpuolustusta? Maanpuolustuksen merkitysten moninaisuus on haaste sekä puolustuspoliittiselle kansalaiskeskustelulle että maanpuolustuksen tutkijoille. Yhteiskunnan ja turvallisuusympäristön muutokset muovaavat väistämättä sitä, miten maanpuolustus rajataan, mitä siihen sisällytetään ja millä termeillä siitä puhutaan. Eurooppalaisen ja globaalin keskinäisriippuvuuden lisääntyminen ja syveneminen ovat nostaneet hybridivaikuttamisen ja kybersodankäynnin kaltaiset turvallisuusuhat entisten uhkien rinnalle. Hybridivaikuttamisessa jokainen kansainvälisen

1 Julkisessa keskustelussa maanpuolustustahdosta tukeudutaan usein Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan (MTS) mielipidetiedustelun yhteen kysymykseen, ja siitä saatuja tuloksia tulkitaan suurina muutoksina maanpuolustustahdossa. Näin tehdään huolimatta maanpuolustustahtoa koskevan aikasarjan tasaisuudesta pitkällä aikavälillä (alkaen vuodesta 1990 ja ottaen huomioon tutkimuksen virhemarginaalin) ja huolimatta siitä, että maanpuolustustahtoa mitataan vain yhdellä kysymyksellä. Jo pelkkä MTS:n kyselykin tarjoaisi laajemman kuvan maanpuolustuksen ja sen nykyjärjestelyjen kannatuksesta: Nykymuotoista miesten yleistä asevelvollisuutta kannatetaan niin suhteessa ammattiarmeijaan kuin naisten ja miesten asevelvollisuuteen ja kaikille vapaaehtoiseen asepalvelukseen (69 % suomalaisista oli vuonna 2016 nykymuodon kannalla). Verrattuna koulutettavien ja reserviläisten määrän pienentämiseen ja ammattiarmeijavaihtoehtoon, suomalaisista 63–80 % on koko 2000-luvun ajan ollut nykyjärjestelmän kannalla. Puolustusmäärärahojen vähentämisen kannalla on suomalaisista alle 10 % ja osuus on ylittänyt 20 % vain lamavuosina 1991–93. (MTS 2016.) Maanpuolustustahdon mittaamisesta ks. Sinkko 2015, erityisesti s. 23–28.

vuorovaikutuksen muoto (poliittinen, diplomaattinen, taloudellinen, sosiaalinen, informatiivinen jne.) näyttäytyy potentiaalisena manipuloinnin foorumina (Lalu & Puistola 2015). Hybridisodankäynti, jossa edellä mainitut vaikuttamispyrkimykset yhdistyvät terroristiseen, rikolliseen ja sotilaalliseen toimintaan – kuten Krimin kriisissä 2014 alkaen – problematisoi osaltaan sen, mitä pidämme maanpuolustuksena. Valmiuden ja varautumisen tasolla tällainen uhkien ”monikanavaisuus” on tunnistettu pitkään, mutta mitkä ovat hybridivaikuttamisen saaman huomion vaikutukset kansalaisten käsityksiin maanpuolustuksesta ja vaikkapa maanpuolustustahdon mittaukseen? Kun kyselytutkimuksessa kysytään, tulisiko suomalaisten puolustautua aseellisesti, ”jos Suomeen hyökätään” (MTS 2016: 17 & 41), ajatteleeko vastaaja talvisodan kaltaista puolustautumista vai tulkitseeko hän Suomen olevan jatkuvasti informaatiohyökkäysten kohde? Monikulttuurisessa ja moninaisuutta tukevassa yhteiskunnassa myös eri kansanosien käsitykset maanpuolustuksesta monipuolistuvat. Eri etnisissä ryhmissä kokemukset ja suhde sotaan vaihtelevat. Eri-ikäisten kansalaisten suhde maanpuolustukseen vaihtelee elämänkaaren varrella, ja eri sukupolvilla suhde sotaan eroaa kokemusten mukaan (Ojajarvi & Laukkanen 2015). Myös asevelvollisuusinstituution sukupuolittuneisuus asemoi kansalaisia eri tavoin suhteessa maanpuolustukseen.

Turvallisuutta ja maanpuolustusta koskeissa keskusteluissa on viime vuosikymmeninä noussut monin eri tavoin esiin se, että niin turvallisuussuhkia aiheuttavia kuin turvallisuutta tuottavia toimijoita on monenlaisia, ja heihin kuuluu sekä sotilas- että siviilitahoja (Krahmann 2005a; Matlary & Østerud 2007; Krishnan 2008). Tämän artikkelin kannalta keskeistä on, että turvallisuutta tuottaviksi tai siihen muutoin liittyviksi toimijoiksi on tunnistettu yhä laajempi joukko erilaisia organisaatioita ja ihmisryhmiä. Tällöin turvallisuushallinnoinnista (*security governance*, ks. Krahmann 2005b) on tullut toisentyppinen haaste kuin silloin, kun valtio ja julkinen sektori nähdään ainoiksi tai ensisijaisiksi turvallisuustoimijoiksi. Eri turvallisuustoimijoiden – mukaan lukien kansalaiset – tietoisuus keskinäisestä työnjaostaan on paitsi hallinnollinen, myös koulutuksellinen haaste (Mäkinen 2012, 44).

Kansalaisten rooli yhteiskunnallisessa turvallisuustyönjaossa painottuu asevelvollisuusinstituution ja maanpuolustusvelvollisuuden myötä maanpuolustukseen. Maanpuolustukseen liittyvät haastattelututkimukset kertovat yhtäältä, että ihmiset liittävät maanpuolustuksen sotien ja asevel-

vollisuuden perinteisiin, mutta toisaalta puheessa ilmennetään epäsuhtaa olemassa olevan, aseelliseen puolustukseen keskittyvän järjestelmän sekä koettujen ja havaittujen uhkien moninaisuuden välillä (Myyry 2009). Osin tämä johtuu siitä, että kokonaisturvallisuuskonseptin mukaisia varautumisverkostoja on vaikeampi hahmottaa kuin Puolustusvoimia, ja ne ovat suurelle yleisölle tuntemattomampia kuin asevoimien rakenteet ja toiminta. Toisin sanoen se, mitä byrokratian rattaissa ja koordinoituissa organisaatioverkostoissa tapahtuu yhteiskunnan kriisinkestävyuden ylläpitämiseksi ja lisäämiseksi, jää suurelta yleisöltä piiloon (kokonaisturvallisuuden järjestelystä mm. *Turvallinen Suomi* 2015). Tämä voi lisätä kansalaisten hämmennystä ja käsitystä, että heidän panoksensa on tarpeen vain suurimman hädän hetkellä, eli sodassa.

Kaiken kaikkiaan kansalaisten rooli siinä, mitä voitaisiin kutsua yhteiskunnalliseksi turvallisuustyönjaoksi, ja kansalaisten suhde maanpuolustukseen on problematisoitunut erityisesti kolmessa kohtaa. *Laaja turvallisuus* (käsitys) on haastanut valtiollisen turvallisuuden ja herättänyt kysymykset siitä, miltä pohjalta ja missä muodoissa erilaisiin kriiseihin ja turvallisuusuhkiin tulisi varautua – ja mikä on kansalaisen osa varautumisessa. Eräänlainen *osattomuuden diskurssi* sisältää ajatuksen, että kansalaisten osa varautumisessa on heidän omista silmistään liian kapea. Tämä on myös kääntöpuoli turvallisuusdiskurssien ja hallinnollisten toimien kansalaisia objektivovasta perusluonteesta: kansalainen ei ensisijaisesti ole toimija, vaan turvaamisen ja valtiollisen kontrollin kohde. Laajan turvallisuuden ja osattomuuden lisäksi *tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymykset* turvallisuuden tuotannossa ovat nousseet esiin, erityisesti miesten yleisen asevelvollisuuden osalta: miten valta, vastuut ja osaaminen jakautuvat nykyisten rakenteiden myötä (ks. Holli 1999; Jukarainen & Terävä 2010; Lindqvist tässä kirjassa)?

Aika ajoin ratkaisuja näihin haasteisiin sekä kansalaisten uutta roolia turvallisuustyönjaossa on haettu pohtimalla Puolustusvoimien tehtävien muuttamista tai uudenlaisia kansalaispalveluksen muotoja, jotka palvelisivat turvallisuuden tuottamista moninaisemmin (ks. Mäkinen 2012 & 2013; Kallioniemi 2016). Tätä pohdintaa on tehty useiden poliittisten puolueiden, kansalaisjärjestöjen ja ajatushautomoiden piirissä. Kansalaiskeskustelun tasolla yhtäältä laajan turvallisuuden ja tasa-arvon argumentit ja toisaalta puolustuspoliittiset näkökulmat ovat harvoin kohdanneet toisiaan. Asevelvollisuuteen liittyvien tasa-arvohaasteiden

ratkaisuksi on esitetty ykskantaan asevelvollisuutta tai asepalveluksen vapaaehtoisuutta sekä naisille että miehille huomioimatta puolustuksellisia tarpeita ja realiteetteja. Toisaalta on katsottu, että maanpuolustukselliset intressit ajavat ohi tasa-arvotavoitteista, eikä näiden yhteensovittamista ole pidetty riittävän tärkeänä syynä uudistaa asevelvollisuusinstituutiota naisten vapaaehtoista asepalvelusta pidemmälle.

Pohjimmiltaan kyse on kansalaisten suhteesta ja suhtautumisesta kansallisvaltion ja siitä, miten turvallisuuden nähdään rakentuvan valtion ja kansalaisten vuorovaikutussuhteissa. Näissä suhteissa vastavuoroisuus on avainasemassa: mitä ovat kansalaisen oikeudet ja velvollisuudet tulevaisuudessa, ja millainen psykologinen tai sosiaalinen sopimus kansalaisella on valtionsa kanssa? Hyvinvointivaltioon kohdistuneen kritiikin, poliittisen paineen ja rakennemuutosten konteksti on keskeinen puntaroidessa kansalaisten mahdollisuuksia ja halukkuutta ottaa vastaan uudenlaisia velvollisuuksia ja suoriutua vanhoista. Vastaavasti työelämä ja sen muutokset muokkaavat niin ihmisten ajankäyttöä ja intressejä kuin käsityksiä siitä, miten yhteistoiminnan tulisi organisoitua päämäärien saavuttamiseksi.

Kansalaisten maanpuolustussuhdetta koskevassa tutkimuksessa maanpuolustustahdon rinnalle on syytä nostaa tutkittaviksi teemoiksi maanpuolustustietoisuus sekä maanpuolustusosallisuus. Demokratian ja puolustusratkaisujen legitimitetin kannalta on keskeistä, että kansalaiset ovat tietoisia puolustuspolitiikasta perusteineen ja tuntevat asevoimien toimintaa riittävästi. Varusmies- ja reserviläiskoulutus, maanpuolustuskurssit sekä puolustushallinnon tiedotustoiminta pyrkivät rakentamaan osaamisen ja kykyjen lisäksi maanpuolustustietoisuutta, mutta tutkittua tietoa tämän tietämyksen tasosta koko kansan keskuudessa ei ole. Kokonaisturvallisuuden malliin nojautuvassa yleisen asevelvollisuuden maassa maanpuolustusosallisuus on vahvaa, mutta kansalaisten roolit ovat eriytyneet monin tavoin (muun muassa sukupuolen mukaan) ja osallisuus maanpuolustustoiminnassa vaihtelee elämänkulun aikana yksilöittäin. Osallisuus on omiaan lisäämään tietoisuutta, mutta laadustaan riippuen myös suuntaamaan sitä, ja tietoisuuttaan voi kasvattaa myös osallistumatta maanpuolustustoimintaan (esim. maanpuolustukseen kriittisesti suhtautuvassa järjestötoiminnassa). Miten maanpuolustusta koskeva tietämys vaikuttaa maanpuolustustahtoon, ja missä määrin maanpuolustustahto on riippuvaista siitä, onko henkilö saanut varusmieskoulutuksen, suorittanut siviilipalveluksen tai ei kumpaakaan? Empiirisinä tutkimuskohteina

maanpuolustustietoisuus ja -osallisuus ovat avainasemassa pohdittaessa kokonaisvaltaisesti kansalaisten suhdetta maanpuolustukseen.

Maanpuolustusosallisuutta ja siihen sitoutuvaa maanpuolustustietoisuutta – sekä viime kädessä maanpuolustustahtoakin – määrittää se, miten toiminta ja työ maanpuolustuksen kentällä on järjestynyt. Maanpuolustustyötä tutkitaan toki monin tavoin, mutta myös itse maanpuolustuksen kenttää on tarvetta jäsentää toiminnan ja sen organisoitumisen sekä toimijoiden motivaation kautta. Tässä artikkelissa tarjoan *yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon* mallia uudeksi näkökulmaksi maanpuolustustoiminnan ja -työn tutkimiseen.

YHTEISKUNNALLINEN TURVALLISUUSTYÖNJAKO

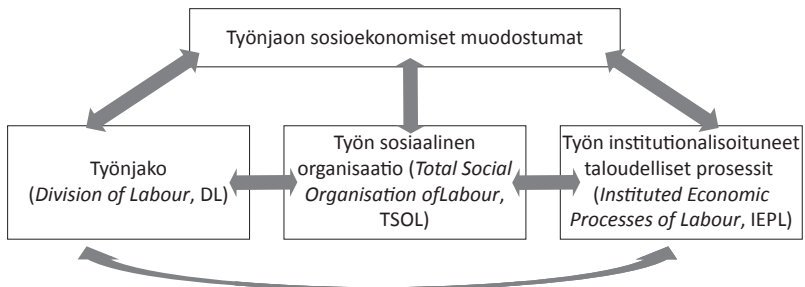
Mitä yhteistä on sotilaallisella liittoutumisella, puolustusvoimien toimintojen ulkoistamisella, vain miehiin kohdistuvalla asevelvollisuudella, vapaaehtoisjärjestöjen roolilla kriisitilanteissa ja upseerikoulutuksen sisältömuutoksilla? Kaikkia mainittuja asiakokonaisuuksia voidaan tarkastella työnjaollisina kysymyksinä. Olipa kyse valtioiden välisestä yhteistyöstä tai julkisen ja yksityisen sektorin kumppanuuksista, uudet rakenteet ja toimintamallit vaativat ja tuottavat uutta työnjakoa. Miesten yleinen asevelvollisuus on erilainen työnjaollinen ratkaisu kuin ammattiarmeijaan perustuva puolustus. Vapaaehtoistyössä turvallisuustyönjakoon osallistutaan hieman eri perustalta kuin muussa turvallisuuden rakentamisessa, ja turvallisuusalan ammatit muuttuvat ajan saatossa osana turvallisuustyönjaon muutoksia.

Työ on keskeinen suhde, jolla ihmiset kiinnittyvät yhteiskuntaan. Työnjako on ydinperiaate, jolle yhteiskunta rakentuu ja jonka mukaan se jäsenyy. Yhteiskunnan sosiaaliset rakenteet ja suhteet punoutuvat yhteen sen kanssa, miten toiminta erilaisten päämäärien saavuttamiseksi on järjestetty: Sosiaaliset kerrostumat ja kategoriat ovat linkittyneet työnjaollisiin suhteisiin, puhuttiinpa yhteiskuntaluokasta, sosioekonomisesta asemasta, etnisistä jaoista, toimintakyvystä tai sukupuolesta. Sosiologian keskeisiin kysymyksiin on kuulunut sen pohtiminen, miten työnjaon monimutkaistuksessa ja ihmisten yksilöllistyessä yhteiskunnassa säilyy yhtenäisyys, yhteiselämän kannalta riittävä koheesio ja solidaarisuus (Durkheim 1990/1893; Kangas 2006).

Työn sosiologisessa tutkimuksessa työn käsitettä on laajennettu kos-

kemaan muutakin kuin palkkatyötä työnantajan palveluksessa. Erityisesti feministinen työntutkimus on nostanut esiin palkattoman työn ja kotityön sekä niihin liittyvät epätasa-arvon ulottuvuudet (Beechey 1987; Parry ym. 2005). Teollisen aikakauden työhön ja tuotantoon liittyvät käsitteet, käsitykset ja käytännöt ovat kyseenalaistuneet siirryttäessä postmoderniin työelämään, jossa korostuvat informaatio ja kommunikaatio sekä palvelut, oppiminen ja asiantuntijuus. Työelämää koskevat peruspalikat, kuten työpaikka, ura ja työaika, ovat kyseenalaistuneet työsuhteiden moninaistuttua ja työn aika- ja paikkasidonnaisuuden purkaututtua. Sama koskee taloudellisten perusprosessien dikotomioita, kuten tuotannon ja kulutuksen jyrkkää erottelua: Tuotanto on aina laskettu työksi, mutta myös kulutukseen liittyy työtä, kuten jokainen myymälöiden itsepalvelukassoja käyttänyt tai huonekaluja kotonaan koonnut tietää (Glucksmann 2016).

Hedelmällisimpiin yrityksiin päivittää sosiologista työnjaon (*division of labour*) käsitettä kuuluvat Miriam Glucksmannin teoreettiset kehittelyt (1995; 2005; 2009). Glucksmannin päätarkoitus on laajentaa työnjaokajattelua tehtävien ja niiden edellyttämien taitojen jakautumisesta ja organisoinnista moniulotteisemmaksi käsitykseksi työn sosioekonomisista muodostumista. Työnjaon rinnalle Glucksmann nostaa muiksi toimintojen ja toimijoiden keskinäisriippuvuutta ja eriytymistä mallintaviksi ulottuvuuksiksi *työn sosiaalisen organisaation* (tehdäänkö työtä työmarkkinoiden puitteissa vai ei, palkallisesti vai palkatta, julkisen, yksityisen vai kolmannen sektorin puitteissa jne.), ja *työn instituutionalisoituneet taloudelliset prosessit* (kuten tuotanto, jakelu, vaihto ja kulutus). (Kuva 1.)

Kuva 1. Työnjaon sosioekonomiset muodostumat (Glucksmann 2009, 884; kirjoittajan suomennos).

Glucksmannin mallia on sovellettu ja kehitelty monin tavoin ja moniin eri tarkoituksiin, kuten työn ja toimeentulon tutkimukseen Itä-Euroopan transitiomaissa (Williams ym. 2013) sekä taantuvilla maa-seutu- ja kaupunkialueilla (Williams 2010; Nadin & Williams 2012), hoiva- ja vanhustyön tutkimukseen (Lyon & Glucksmann 2008) sekä yksilökohtaisten työhistorioiden ja vapaaehtoistyön tutkimukseen (Taylor 2004; Jones 2011). Malli tarjoaa monia mahdollisuuksia sosiaalisen ja taloudellisen toiminnan erilaisten kenttien analysointiin, mukaan lukien turvallisuuden ja maanpuolustuksen kentät. Turvallisuuden kohdalla ja erityisesti suomalaisen yhteiskunnan kontekstissa malli kaipaa kansallisten erityispiirteiden ja maanpuolustustoiminnan erityislaatuisuuden huomioon ottamista.

Kuvassa 1 esitetyn mallin (Glucksmann 2009) kolmas ulottuvuus liittyy taloudellisiin prosesseihin, joiksi työ on institutionalisoitunut (*Instituted Economic Processes of Labour*). Tällaisia prosesseja ovat tuotanto, hankinta, jakelu, myynti, markkinointi ja kulutus. Taloudellisten prosessien ulottuvuus on haastavin integroitavaksi yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon malliin. Siksi se jätetäänkin tässä artikkelissa vähemmälle huomiolle, mikä ei estä ulottuvuuden kehittelyä suhteessa maanpuolustukseen ja turvallisuuteen muissa yhteyksissä. Esimerkiksi puolustusteollisuuden ja huoltovarmuusjärjestelyjen kannalta nämä prosessit ja niiden suhde mallin muihin ulottuvuuksiin ovat relevantteja, mutta puolustusvoimien ja asevelvollisuuden osalta tuotteiden, tuottajien ja kuluttajien tunnistaminen johtaa aivan toisenlaisiin keskusteluihin. Ulottuvuuden rajallinen hyödynnettävyys nostaa esiin mahdollisen kritiikin tässä artikkelissa esitettyjä ajatuksia kohtaan: Onko maanpuolustus niin erityislaatuinen kenttä ja ilmiö, ettei sen analysoiminen työnjaollisina suhteina ole mielekäästä vaan tuottaa erheellisen kuvan maanpuolustuksesta muiden alojen kaltaisena työnä?

MIKSI MAANPUOLUSTUSTYÖTÄ TEHDÄÄN?

Glucksmannin malli ottaa huomioon kolme työnjaon ulottuvuutta ja niitä koskevat ”työn muodostumat, kytkennät ja jaot” (2009). Edellä mainittujen taloudellisten prosessien sijasta turvallisuustyönjaon kohdalla on tarvetta kurottaa pikemminkin motivaatioiden suuntaan: miksi ja mil-

laisten intressien pohjalta toimijat ja ryhmät työhön osallistuvat? Tällaiselle kehittelylle löytyy tukea yhdestä sotilassosiologian pitkäikäisimmästä tutkimushaarasta, jossa tarkastellaan upseeriprofessiota, rekrytointikysymyksiä asevoimissa sekä asevoimien demokraattista kontrollia. Kuten niin usein sotilassosiologiassa, tälläkin kohtaa yhdysvaltalaisvetoinen valtavirtatutkimus vaatii soveltamista istuakseen suomalaiseen yhteiskuntaan.

Sotilassosiologian keskeisiin teemoihin on kuulunut siviili–sotilas-suhteiden (*civil-military relations*) tutkimus. Erityisesti Yhdysvalloissa 1960–70-luvuilla käyty keskustelu liittyi monilta osin asteittaiseen siirtymiseen asevelvollisuusarmeijasta ammattiarmeijaan. Sen keskiössä oli kysymys asevoimien ja siviiliyhteiskunnan välisestä suhteesta, joka on monissa maissa problematisoitunut kansalaisotilaan purkauduttua pitkällä aikavälillä erillisiksi kansalaisiksi ja sotilaisiksi. (Segal ym. 1979; Feaver 1996.) Aluksi huoli ja tutkimukset koskivat muun muassa sitä, missä määrin asevoimat ja upseeristo olivat etääntymässä palvelemaan kansakunnan ja siviiliyhteiskunnan arvoista ja käsityksistä (Huntington 1985/1957; Janowitz 1960). Sittemmin pohdittiin myös sitä, miten asevoimien sisäinen kehitys ja laajemmat työelämän muutokset vaikuttivat asevoimien arvoihin ja toiminnan peruslogiikkaan. Asevoimien nähtiin olevan murroksessa *institutionaalisesta* mallista kohti *ammattillistumista*: sotiluus muuttui arvoperustaisesta kutsumuksesta markkinaperustaiseksi ammatiksi, jonka tehtäväkenttä ja yhteisölliset sidokset jäsenyivät uusin tavoin. Kysymys oli siitä, missä määrin sotilaiden toimintaa ohjaavat isänmaallisuus, perinteet ja yhteisöllisyys, missä määrin taas taloudellinen rationaalisuus, ja missä määrin muuttuvat motivaatioperustat heijastuvat asevoimia koskeviin sosiaalisiin käytäntöihin, kompensatiotapoihin, sotilaiden ammatti-identiteetteihin, arvostukseen, asumismuotoihin sekä sotilaiden puolisoiden asemaan. (Moskos 1977 & 1986; Nuciari 2003.)

Tätä niin sanottua I/O-mallia (*Institutional/Occupational Model*) on myöhemmin kritisoitu (Segal 1986; ks. Nuciari 2003, 77–80). Mallin alkuperäinen esittäjä on myös päivittänyt mallia korostaen, ettei kyse ole kahdesta toisensa poissulkevasta vaihtoehdosta (Moskos 1986). Teoria on mielekäs, kun malli nähdään jatkumona, jonka sekä institutionaaliset että ammatilliset piirteet ovat molemmat aina jollain tavoin läsnä asevoimissa. Asevoimien eri osia ja henkilöstöryhmiä voivat luonnehtia hyvin erityyppiset sosiaaliset rakenteet ja motivaatioperustat, ja asevoimien eri osissa voi olla käynnissä erisuuntaisia ja -tahtisia muutosprosesseja

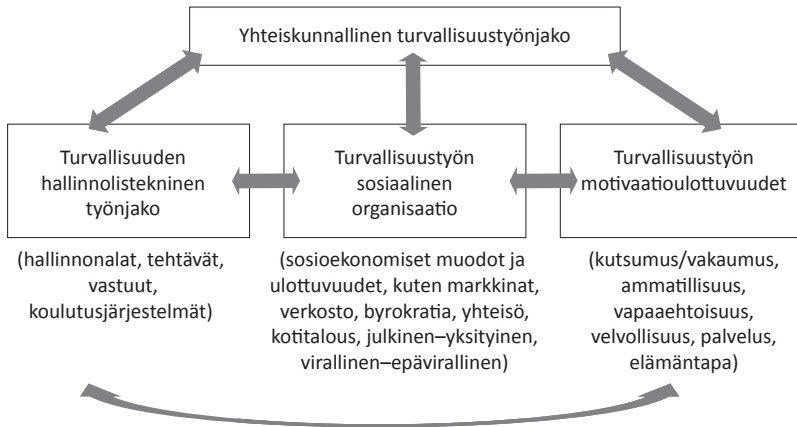
institutionaalisesta ammatilliseen malliin tai päinvastoin.

I/O-mallissa päähuomio oli ammattisotilaiden toimintaa ohjaavassa armeijan sosiaalisessa organisaatiossa. Tällä perusteella voisi mallin ajatella sijoittuvan Glucksmannin TSOL-ulottuvuudelle, joka viittaa juuri työn kokonaisvaltaiseen sosiaaliseen organisoitumiseen. I/O-mallia voi kuitenkin tulkita myös niin, että siinä on kyse eräänlaisen motivaatioulottuvuuden hahmottamisesta. Kysymykset kompensaaation tasosta, muodoista ja perusteista sekä toiminnan legitimitteettiperustasta ovat mallin ytimessä. Malli asettaa vastakkain yhtäältä institutionaalisuuden, jossa sotilaana toimiminen perustuu vahvasti kutsumukseen tai vakaumukseen ja muodostuu elämäntavaksi, toisaalta ammatillisuuden, joka lähentää sotilaan työtä muihin ammatteihin ja niihin liittyviin motivaatorakenteisiin.

Kun ammattiarmeijaan rajautuvan I/O-mallin rinnalle tuodaan uudemman työn sosiologian ajatus työstä palkkatyötä laajempuna käsitteenä, aukeaa toinen turvallisuus- ja maanpuolustustyön kannalta olennainen motivaatioulottuvuus. Kolmannen sektorin organisaatioilla on hallinnollisteknisessä työnjaossa oma roolinsa, ja järjestökentällä tehtävä työ voi ottaa erilaisia sosiaalisia muotoja. *Vapaaehtoisuuden* ja harrastuneisuuden pohjalta tehtävä työ voi organisoitua monenlaisiksi sosiaalisiksi muodoiksi ja tulla kyseenalaistetuksi vaikkapa työnjaollisten vastuiden kasvaessa: kuinka pitkälle turvallisuus voi jollain osa-alueella perustua vapaaehtoistoimintaan?² Vapaaehtoisuuden vastinparina kulkee *velvollisuus*, joka voi esimerkiksi asevelvollisuuden kohdalla merkityksellistyä niin kouluttamattomuudeksi ja erikoistumattomuudeksi (Poutvaara 2010) kuin oikeudeksikin: Asevelvollisuuden kautta määrittäytyy yksilön mandaatti puolustaa maata poikkeusoloissa tietyn oikeuksin, joita kaikilla kansalaisilla ei ole, ja asevelvollisuus on malli toteuttaa valtion oikeutta

2 Vapaaehtoistoinnalla viitataan tässä ensisijaisesti kolmannen sektorin järjestö- ja yhdistystoimintaan osallistuviin henkilöihin. Heidän kohdallaan myös erilaiset kompensaatit voivat tulla kysymykseen, ja he voivat olla sitoutuneita toimintaan myös erilaisin sopimuksin (esimerkiksi vapaaehtois- ja sopimuspalokuntien henkilöstö). Aseellisen puolustuksen kohdalla sellaiset englanninkieliset termit kuin ”volunteer military” ja ”all-volunteer force” viittaavat ensisijaisesti asevelvollisuuden poistumisen jälkeiseen ”ammattinomaiseen” sotilastoimintaan (vrt. reserviläiset rauhanturvaajina ja kriisinhallintajoukoissa). Vapaaehtoisuuden ja ammatillisuuden välillä on siis tässä mielessä jatkumo, siinä missä vapaaehtoisuuden ja (ase)velvollisuuden välillä ero on jyrkempi.

puolustautumiseen. Vapaaehtoisuus ja velvollisuus työn motivaatioperustoina korostavat tarvetta eriyttää analyyttisesti motivaatioulottuvuudet hallinnollisteknisestä työnjaosta sekä työn sosiaalisesta organisaatiosta, jotka helposti yhdistetään palkkatyöhön. (Kuva 2.)

Kuva 2. Yhteiskunnallinen turvallisuustyönjako.

Turvallisuustyön keskeisinä motivaatioulottuvuuksina voidaan siis pitää yhtäältä I/O-mallin mukaista institutionaalisuuden ja ammatillisuuden välistä akselia sekä toisaalta vapaaehtoisuuden ja velvollisuuden ulottuvuutta. Motivaatioulottuvuuksien sisällyttäminen yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon teoreettiseen malliin on omiaan korostamaan tavoitetta, joka työn tutkimuksessa on laajemminkin asetettu: Työnjaon rakenteellisten tekijöiden lisäksi on tärkeää kiinnittää huomiota toimijoiden elettyihin kokemuksiin työnjaollisista suhteista sekä työnjaon kanssa vuorovaikutuksessa muovautuviin työkulttuureihin ja -identiteetteihin (Glucksmann 2009, 880). Esimerkiksi puolustusvoimien henkilöstön työtä kiteyttää käsite *palvelus*, jossa työ ja viranhoito saavat erityisiä, velvollisuuteen ja kutsumuksellisuuteen vivahtavia merkityksiä. Työn elämäntavalliset ulottuvuudet ovat empiirisesti kiinnostava kohde myös maanpuolustuksen saralla.

Kuten muidenkin yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon ulottuvuuksien kohdalla, myös motivaatioperustojen osalta on tässä artikkelissa esitet-

ty vain pintapuolinen hahmotelma mahdollisista tarkasteltavista ilmiöistä (kuva 2). Motiiveista ja niiden kytkeytymisestä erilaisiin sosiaalisiin muotoihin on olemassa paljon niin empiiristä kuin teoreettistakin tietoa. Motivaatioulottuvuuksien tarkastelun syventämiseen luo mahdollisuuden laaja, työelämää, johtamista ja organisaatioita koskeva motivaatioihin, sitouttamiseen ja kompensatioihin liittyvä tutkimuskirjallisuus (esim. Meyer & Allen 1991; Frey & Osterloh 2002; Kanfer ym. 2008).

MAANPUOLUSTUS TYÖNJAOLLISINA SUHTEINA

Maanpuolustusta koskevat diskurssit ovat vahvoja ja ohjaavat sellaisina myös tutkimuksellista katsetta. Pohdittaessa kansalaisten suhdetta maanpuolustukseen päädytään usein arvojen, asenteiden ja motivaation kaltaisiin käsitteisiin (Myyry 2009; Helkama 2015). Sosiaalitieteellinen kiinnostus tätä suhdetta kohtaan on usein rajautunut maanpuolustustahdon tarkasteluksi lomakekyselyiden pohjalta ja erityisesti asevelvollisia koskien (Leimu ym. 2008; Harinen & Hannola 2013; Sinkko 2015; Kosonen ym. tässä kirjassa). Näiden näkökulmien täydentämiseksi on mahdollista kiinnittää ensisijainen huomio maanpuolustuksen sosiaaliseen organisoitumiseen ja toimijoiden motivaationkin osalta motivaation yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin muotoihin ja reunaehtoihin. Tämän täydentävän näkökulman rakentamiseksi tarkastelen seuraavassa maanpuolustusta työnjaollisina suhteina, esimerkinomaisena osana edellä esiteltyä, Glucksmannin malliin perustuvaa yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon jäsennyttä.

Maanpuolustus on muutakin kuin varusmieskoulutusta ja sotilaallista valmiutta maan rajojen puolustamiseen. Aivan kuten hoiva-alalla, maanpuolustuksenkin voi ajatella tapahtuvan niin julkisella, yksityisellä kuin kolmannella sektorilla ja kodeissa, niin palkallisena kuin palkattomana työnä, velvollisuuden, vapaehtoisuuden tai ammatillisuuden pohjalta. Maanpuolustukseen liittyvät työt ovat organisoituneet eri tavoin, niihin liitetään erilaisia merkityksiä ja niiden arvostus on erilaista. Kuten muukin työ, myös maanpuolustustyö on jakautunut tavoilla, jotka ylläpitävät ja tuottavat sosiaalisia (valta)suhteita ja kategorioita.

Yksilöiden suhteet maanpuolustukseen vaihtelevat, ja maanpuolustukseen kiinnitytään erilaisten sosiaalisten rakenteiden välityksellä, niin normaalioloissa kuin kriisien eri vaiheidenkin aikana. Yhden maanpuo-

lustusta toimintana jäsentävän teoreettisen näkökulman tarjoavat työn sosiologian ja sotilassosiologian mallit (Glucksmann 1995; 2005; 2009; Moskos 1977; 1986; Taylor ym. 2015), joita soveltamalla ja kehittämällä on mahdollista tarkastella maanpuolustusta työnjaollisina suhteina. Näissä suhteissa maanpuolustuskentän toimijat, toiminta ja toiminnan ottamat muodot kehkeytyvät, uusintuvat ja purkautuvat vuorovaikutteisissa prosesseissa keskenään. Malli tuo yhteen monimuotoisen maanpuolustukseen liittyvän työn ja jäsentää sitä koskien

- a) ihmisten välistä, tehtäviin ja osaamiseen liittyvää työnjakoa (maanpuolustuksen hallinnollistekkinen työnjako),
- b) sosioekonomisten muotojen välisiä suhteita ja vuorovaikutusta (maanpuolustustyön sosiaalinen organisaatio), sekä
- c) toiminnan sosiaalisia motivaatioulottuvuuksia ja -perustoja (maanpuolustustyön motivaatioulottuvuudet).

Glucksmannin teorian tapaan myöskään maanpuolustuksen kohdalla jäsenyyksen ei ole tarkoitus nostaa esiin vain jakoja ja eroja, joita toimijoiden välille rakentuu maanpuolustuksen kentällä, vaan yhtä keskeisiä ovat kytkennät ja suhteet toimijoiden kesken. Tätä kautta maanpuolustus rakentuu työnjaollisten ja sosiaalisten suhteiden kokonaisuutena, jonka osia on syytä tarkastella suhteessa kokonaisuuteen. (Vrt. Glucksmann 2009, 883.) Pohdin seuraavassa lyhyesti, miten yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon ulottuvuudet jäsentävät maanpuolustusta kokonaisuutena ja millaisia empirisiä tutkimuskohteita teорияhahmotelma avaa.

a) Maanpuolustuksen hallinnollistekkinen työnjako
(*division of defence labour*)³

Valtiollinen turvallisuustyönjako on lainsäädännössä tarkasti määritelty. Hallinnonalojen mukaan organisoituva turvallisuuskoneisto jäsentyy ul-

3 Sulkuihin on lisätty kirjoittajan ehdotus englanninkielisiksi termeiksi. Tarkoituksena on mahdollistaa terminologinen vertailu teoriaa koskeviin englanninkielisiin alkuperäislähteisiin sekä tuleviin englanninkielisiin julkaisuihin tässä esitetyn mallin pohjalta.

koisen ja sisäisen turvallisuuden sfääreihin ja viranomaistoimintoihin. Kun valtiollisen ja sotilaallisen turvallisuuden painottamisesta on kansallisten strategioiden tasolla siirrytty korostamaan laajempaa turvallisuusajattelua sekä turvallisuushkien kompleksisuutta ja keskinäisriippuvuutta (Sallinen 2005; Limnell 2008), myös työnjaon konkreettisia rajoja on jouduttu pohtimaan. Keskeisiltä osin ratkaisut ovat tuoneet valtiollisen byrokratian rinnalle muita organisoitumisen muotoja, kuten kumppanuuksia ja viranomaisverkostoja, ja toimijakenttä on laajentunut. Kokonaisturvallisuuden koordinoinnissa keskeinen toimija Suomessa on Turvallisuuskomitea, ja kokonaismaanpuolustuksen yhteensovittamisesta vastaa puolustusministeriö.

Vastaavasti maanpuolustuksen osalta hallinnollisteknistä työnjakoa määrittää lainsäädäntö. Puolustusvoimien kolmeen päätehtävään kuuluu omat hallinnollistekniset työnjakokysymyksensä. Suomen sotilaallisen puolustuksen tehtävät ovat lähtökohta, josta Puolustusvoimien organisaatiot rakenne juontuu. Viranomaisyhteistyön puitteissa Puolustusvoimien rajat suhteessa muihin yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon osapuoliin hioutuvat ja toteutuneiden uhkakuvien vaatima yhteistoiminta on mahdollistunut. Kansainvälisessä kriisinhallinnassa sekä muussa puolustusyhteistyössä korostuvat kansainvälisen työnjaon kysymykset.

Hallinnollistekninen työnjako kiteytyy organisaatiokaavioissa, jotka representoivat tehtävien ja toimijoiden jakautumista kansainväliseltä ja kansalliselta tasolta yksittäisille työpaikoille saakka. Esimerkiksi Puolustusvoimien sisällä puolustushaarojen, aselajien ja henkilöstöryhmien väliset työnjaot muuntuvat prosesseissa, jotka ovat vuorovaikutuksessa koulutusjärjestelmän sekä turvallisuus- ja puolustusalan professioiden välisten ja sisäisten prosessien kanssa.

Rakenteellisia muutoksia maanpuolustuskentän eri toimijoissa voidaan tarkastella heijastuksina turvallisuusympäristön muutoksista tai kansainvälisen puolustusyhteistyön tai taloustilanteen vaatimuksista. Näiden ulkoisten tekijöiden lisäksi yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon sisäiset tekijät, kuten kokonaisturvallisuuden yhteensovittaminen tai turvallisuusalan professioiden välinen dynamiikka voivat olla perusta rakenteellisille muutoksille. Tiukin analyttinen rajaus, jonka malli tarjoaa, on keskittyä ensisijaisesti yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon kolmen ulottuvuuden keskinäisiin suhteisiin. Hallinnollisteknisen työnjaon muutokset selittyvät kuitenkin harvoin kokonaan sen sisäisillä syillä, kuten organisaatioiden sisäisellä kehittämisellä.

b) Maanpuolustustyön sosiaalinen organisaatio
(*total social organisation of defence labour*)

Turvallisuustyönjakoa on tarkasteltava muistakin lähtökohdista kuin valtiollisen organisoitumisen muodoista käsin. Uhkakuvien muutos sekä turvallisuusalan instituutioiden ja muiden toimijoiden sisäiset kehityskulut ovat osa prosessia, jossa työnjakoa neuvotellaan uusiksi (Tallberg 2010). Tarkasteltaessa maanpuolustusala esimerkkinä turvallisuusalan organisoitumisesta on selvää, että kaikki sosiaalisen organisoitumisen perusloogikat tai ”koordinaatiomallit” ovat relevantteja (Thompson ym. 1993; Abrahamsson & Ydén 2005). Valtiollinen *byrokratia* on peruslähtökohta asevoimien toiminnassa, mutta lisäksi kansallista puolustusratkaisua on kuvattu verkottuneeksi (PLM 2011) ja Puolustusvoimia organisaationa *verkostoksi* (Tallberg 2010). Puolustusvoimien toimintoja on ulkoistettu, ja kumppanuuksia on luotu sekä puolustusteollisuuden että muiden kaupallisten toimijoiden kanssa. Näin myös *markkinoiden* logiikka on osa puolustusalan yhteiskunnallista työnjakoa. (Ks. Powell 1990.) Valtiojohtoinen turvallisuustyönjako on julkishallinnon uusliberalisoitumisvirtausten myötä muuntunut suuntaan, jossa valtion rooli yhteistyön ja verkostojen koordinoinnissa painottuu perinteisen hallinnon rinnalla ja osin sijastakin (Newman 2003; Krahmenn 2005a; Tallberg 2009).

Tutkittaessa maanpuolustusta työnä erilaiset sosiaalisen organisoitumisen mallit voivat tulla esiin ja auttaa analyysiä vaikkapa vertailtaessa maita toisiinsa: Miten maanpuolustus on kokonaisuutena järjestynyt julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin työnjakona eri maissa, mikä rooli on yhteisöillä ja kotitalouksilla, mikä virallisella ja epävirallisella työllä? Myös vaikkapa suomalaisupseerin elämänkaaren aikana samantyyppisiä tehtäviä voidaan tehdä useanlaisissa sosiaalisissa konteksteissa.

Hallinnollistekninen ajattelu on tyypillistä hegemonisille tavoille järjestää, organisoida ja puhua maanpuolustuksesta – ja turvallisuudesta laajemminkin. Maanpuolustuksen sosiaalista organisoitumista tarkastelemalla näkökulmaa voi tasapainottaa toimijoiden ja toiminnan suuntaan. Valtiovetoisen ja puolustushallinnon ympärille rakentuneen maanpuolustuksen rinnalla on viime vuosikymmeninä alettua kiinnittää entistä enemmän huomiota ruohonjuuritasolta, ”alhaalta ylöspäin” kasvavaan toimintaan. Yhtäältä vapaaehtoisen maanpuolustuksen on katsottu kana-voivan suomalaisten maanpuolustustahtoa, toisaalta vapaaehtoisjärjestöjen

toiminta on kytketty lainsäädännön ja sopimusten keinoin tukemaan Puolustusvoimien toimintaa. Osallistavat hankkeet ja deliberatiivinen demokratia voidaan nähdä yrityksinä täydentää hallinnollisteknistä valtavirtaa myös maanpuolustus- ja turvallisuuskysymysten kohdalla (Raisio ym. 2017). Sotilaallisten kriisien aikoina tapahtuvan kansalaisvastarinnan kohdalla hallinnollisteknisen näkökulman ja sosiaalisen organisoitumisen välinen jännite on käsin kosketeltava: Millaiset ovat seuraukset, jos kansalaisten keskuudesta ja vapaasta tahdosta nousevaa vastarintaa pyritään kontrolloimaan, tukemaan tai ohjailemaan hallinnollisin keinoin (Hyytiäinen tässä kirjassa)? Toisin sanoen voidaanko aivan erityislaatuselta motivaatioperustalta nousevaa vastarintaa ja itseorganisoituvia sosiaalisia muodostumia integroida hallinnollistekniseen työnjakoon? Alhaalta ylöspäin kasvavaa toimintaa on myös osa julkisiin lähteisiin perustuvasta tiedustelusta (*Open Source Intelligence*, OSINT), jossa yksittäisten, tiedusteluorganisaatioista riippumattomien henkilöiden ja virtuaalisten verkostojen rooli voi olla merkittävä esimerkiksi tuotettaessa tilannekuvaa erilaisista sotilaallisista kohteista (Huhtanen 2016).

c) Maanpuolustustyön motivaatioulottuvuudet
(*motivational dimensions of defence labour*)

Edellä kuvattujen hallinnollisteknisen työnjaon ja työn sosiaalisen organisaation lisäksi yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon kannalta merkityksellisiä – ja sen ytimessä – ovat erilaiset toiminnan motivaatioperustat. Julkisen ja yksityisen sektorin turvallisuus- ja maanpuolustustoiminta perustuu (palkka)työn logiikalle ja ammatillisuudelle, kun taas kolmannen sektorin toiminnan perustana on vapaaehtoisuus. Turvallisuusalalla ja kaikilla yhteiskuntasektoreilla julkisesta yksityiselle ja kolmannelle sektorille kutsumuksen, palveluksen ja elämäntavan käsitteet voivat määrittää niin yksilöllistä kuin kollektiivistakin toiminnan ja osallistumisen kokemusta ja pohjavirettä. Edellä mainituista poikkeava sosiaalinen sidos toimijoiden ja turvallisuuden välillä on (kansalais)velvollisuus, jonka institutionalisoitunut muoto on miesten yleinen asevelvollisuus.

Pohdinnat maanpuolustukseen osallistumisen ja sotilaana toimimisen motivaatiotaustoista ovat erilaisia ammattiarmeijoiden kuin asevelvollisuuteen perustuvien asevoimien kohdalla. Tätä eroa ei tule liioitella, sillä

esimerkiksi Suomessakin Puolustusvoimien kantahenkilökuntaa koskevat samantapaiset rekrytointiin ja työvoiman jatkuvuuteen liittyvät haasteet kuin pääasiassa ammattisotilaista koostuvissa organisaatioissa. Lisäeroa tuottaa puolestaan asevoimien tehtävänkuva, joka Puolustusvoimien kohdalla painottuu kansalliseen puolustukseen kansainvälisten operaatioiden sijasta.

Suomalaista upseeristoa koskevissa, vuosina 1992–2012 tehdyissä arvotutkimuksissa on nostettu esiin muun muassa kutsumuksellisuuden, perinteiden, lojaaliuden ja solidaarisuuden teemat keskeisinä suomalaisupseeristoa kuvaavina tekijöinä (Ojala 1995; Limnell 2004; Heinänen 2008; Sinkko 2012). Nämä, kuten myös varusmiesten palvelusmotivaatiota koskevat tutkimukset ja aiemmin mainitut maanpuolustustahtoa mielipiteiden ja arvojen näkökulmasta tarkastelevat tutkimukset tarjoavat lähtökohtia ja tietoa myös yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon tutkimukseen. Turvallisuus- ja maanpuolustustyön motivaatioulottuvuudet on kuitenkin tässä artikkelissa nostettu osaksi esiteltyä mallia hieman toisesta näkökulmasta. Kiinnostus ei ensisijaisesti kohdistu siihen, mitä motiiveja tietyillä toimijoilla tai toimijaryhmillä on, vaan siihen, miten erilaiset motivaatioperustat toimivat osana työnjakoa, miten työ jakautuu suhteessa eri perustoihin ja millaisia työnjaollisia kokonaisuuksia motivaatioulottuvuudet muodostavat sosiaalisen organisaation ja hallinnollisteknisen työnjaon kanssa.

YHTEENVETO: SUOMALAISEN YHTEISKUNNAN MUUTOKSET JA YHTEISKUNNALLINEN TURVALLISUUSTYÖNJAKO

Tässä artikkelissa on nostettu yhteiskuntatieteellisen maanpuolustustutkimuksen tutkimuskohteeksi yhteiskunnallinen turvallisuustyönjako. Työn sosiologisesta tutkimuksesta sekä sotilassosiologiasta ammentaen on etsitty teoreettisia työkaluja yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon jäsentämiseksi. Kokonaisturvallisuutta ja yhteiskunnallista resilienssiä koskevien keskustelujen hengessä yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon mallin on tarkoitus purkaa jakoa sodanajan ja rauhanajan sekä sotilaiden ja siviilien väliltä sotilassosiologisessa tutkimuksessa.

Yhteiskunnan ja kansalaisten turvaaminen kuuluu valtion päätehtäviin. Yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon voi tältä osin nähdä monipolvi-

sena ratkaisuna valtion ja kansalaisen väliseen suhteeseen. Turvallisuus organisoiutuu hallinnollisteknisiksi rakenteiksi ja sosiaalisiksi suhteiksi, jotka ovat vuorovaikutuksessa yksilöiden, organisaatioiden ja muiden toimijoiden intressien ja motivaatioiden kanssa. Tätä kokonaisuutta ja sen osia tutkimalla saadaan kuva turvallisuuden välittymisestä ja kehkeytymisestä valtion ja kansalaisten välisessä suhteessa.

Yhteiskunnallinen turvallisuustyönjako ei ole irrallaan muusta yhteiskunnasta. Se on punoutunut yhteen yhteiskuntasektoreiden, sosiaalisten instituutioiden ja sosiaalisten kategorioiden kanssa. Maailman ja suomalaisen yhteiskunnan muutokset vaikuttavat siihen monin tavoin. Hallinnollisteknisen työnjaon osalta esimerkiksi muutokset hallinto- ja johtamismalleissa ja -kulttuureissa sekä koulutusjärjestelmissä koko yhteiskunnassa suodattuvat myös turvallisuustyönjakoon. Uusliberalistiset kehityskulut ja julkisjohtamisen uudet käytännöt näkyvät verkostorakenteiden merkityksen kasvuna ja uudenlaisten yhteistyöjärjestelyjen syntyminenä, mutta myös siinä, millaisilta motivaatioperustoilta tehtävään työhön turvallisuustyö miltäkin osin perustuu. Turvallisuustyön organisoitumisen kannalta sosiaalisen kanssakäymisen uudet ilmiöt (kuten globaalit some-yhteisöt) ovat sekä haaste että mahdollisuus.

Turvallisuustyönjaon – ja erityisesti maanpuolustuksen – kontekstissa voidaan syystä kysyä, millaisia erityisiä sosiaalisen säilyvyyden piirteitä sen rakenteissa on. Markkinaehtoistumisen (*marketization*) on toisinaan nähty jyräävän alleen sosiaaliset suhteet ja arvot jopa siinä mitassa, että kaikki kollektiiviset rakenteet, jotka ovat markkinalogiikan kanssa ristiriidassa, uhkaavat purkautua (ks. esim. Bourdieu 1998; Slater & Tonkiss 2001). Maanpuolustuksen osalta tällaisen kehityksen voisi nähdä johtavan asevelvollisuuden purkautumiseen markkinaehtoisen ammatillisuuden ja ammattiarmeijoiden tieltä. Suomessa näin ei kuitenkaan ole tapahtunut.⁴ Empiirinen kysymys on, missä määrin yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon kansalliset erityispiirteet selittävät asevelvollisuuden säilymistä suomalaisen puolustusratkaisun kulmakivenä.

Lopuksi – ja tulevaisuudessa – on kysyttävä, miten suomalainen

4 Monissa länsimaissa asevelvollisuudesta on luovuttu, ja syyt lienevät moninaisia. Sama pätee asevelvollisuuden säilyttämiseen Suomessa, jonka helposti kuitataan selittyvän heijastumana Suomen geopolittisesta asemasta. Asevelvollisuuden säilymistä tukevista tekijöistä Suomessa ks. Laitinen & Nokkala (2005).

maanpuolustus ja Puolustusvoimat sen ytimessä sopeutuvat muutoksiin. Maanpuolustuksen ja turvallisuuden saralla hallittavuuden (johon voi liittyä siiloutumista ja byrokraattista jäykkyyttä) ja ketteryyden välistä jännitettä on pyritty ratkomaan muun muassa viranomaisten välisellä yhteistyöllä ja sen kehittämällä. Viime vuosina on alettu panna entistä enemmän kolmannen sektorin toimijoihin, joiden rooli monenlaisissa toteutuneissa ja toteutumattomissa kriiseissä on todettu ratkaisevaksi. Vapaaehtoisjärjestöistä Maanpuolustuskoulutusyhdistys (MPK) on muodostunut Puolustusvoimien strategiseksi kumppaniksi. Vaikka Puolustusvoimat on säilyttänyt ehdottoman avainaseman maanpuolustuksen kentällä, yhteistoimintarakenteita on kehitetty paitsi viranomais- ja vapaaehtoistoimijoiden kesken, myös elinkeinoelämän kanssa ja kansainvälisesti muihin valtioihin ja liittoutumiin tukeutuen.

Tämän artikkelin käsittein voidaan pohtia sitä, ovatko maanpuolustuksen kentällä havaitut kehityskulut jäsennettävissä muutoksina maanpuolustuksen työnjaollisissa suhteissa, ja missä määrin näiden suhteiden muutokset kertovat suomalaisen maanpuolustusjärjestelmän resilienssistä eli joustokestävydestä. Turvallisuusympäristön epävakauden, uusien uhkakuvien, taloudellisten paineiden sekä poliittisten ja sosiaalisten muutosten ristivedossa Puolustusvoimat on haastettuna sekä suorituskykynsä että legitimitteettinsä osalta: Onko nykyorganisaatio riittävä valtiollisen turvallisuuden takaamiseksi ja missä määrin se sopii osaksi kokonaisturvallisuuden tuottamista? Suomessa Puolustusvoimiin kiteytyneet maanpuolustus on pitkällä aikavälillä osoittanut resilienssiä sitkeyden ja sopeutumiskyvyn mielessä, mutta miten syvällistä ennakoivaakin muuntautumiskykyä toimintaympäristö tulee vaatimaan tulevaisuudessa?

LÄHTEET

- Abrahamsson, Bengt & Ydén, Karl (2005) Organizations, co-ordinated actions and network based defence. Teoksessa Karl Ydén (ed.) *Directions in Military Organizing*. Stockholm: Försvarshögskolan, 169–184.
- Beechey, Veronica (1987) *Unequal Work*. London: Verso.
- Bourdieu, Pierre (1998) The essence of neoliberalism – Utopia of endless exploitation. *Le Monde diplomatique*, joulukuu 1998 (käännös Jeremy J. Shapiro).
- Durkheim, Émile (1990/1893) *Sosiaalisesta työnjaosta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Feaver, Peter D. (1996) The Civil-Military Problematique: Huntington, Janowitz, and the Question of Civilian Control. *Armed Forces & Society*, 23(2), 149–178.

- Frey, Bruno S. & Osterloh, Margit (2002) *Successful Management by Motivation: Balancing Intrinsic and Extrinsic Incentives*. Berlin: Springer-Verlag.
- Glucksmann, Miriam (1995) Why "Work"? Gender and the Social Organisation of labour". *Gender, Work and Organisation*, 2(2), 63–75.
- Glucksmann, Miriam (2005) Shifting Boundaries and Interconnections: Extending the 'Total Social Organisation of Labour'. Teoksessa Lynne Pettinger & Jane Parry & Rebecca Taylor & Miriam Glucksmann (eds) *A New Sociology of Work?* Oxford: Blackwell Publishing, 19–36.
- Glucksmann, Miriam (2009) Formations, Connections and Divisions of Labour. *Sociology*, 43 (5), 878–895.
- Glucksmann, Miriam (2016) Completing and Complementing: The Work of Consumers in the Division of Labour. *Sociology*, 50(5), 878–895.
- Harinen, Olli & Hannola, Anitta (2013) *Varusmiesten maanpuolustustahto 2010-luvun alkupuolella*. Tutkimustuloksia puolustusvoimissa tehdyistä varusmiesten lopukyselyistä. Julkaisusarja 1, No. 2/2013. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Heinänen, Jukka (2008) Upseerien arvotutkimus 2007. Teoksessa Torsti Sirén (toim.) *Upseerina 100-vuotiaassa Suomessa – Millä arvoilla muutoksen maailmassa?* Julkaisusarja 2, nro 20. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu / Johtamisen laitos ja Kadettikunta.
- Helkama, Klaus (2015) *Suomalaisten arvot*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Holli, Anne Maria (1999) The debate on Gender Equality within the Armed Forces – A case study of Finland. Teoksessa Christina Bergqvist & Anette Borchorst & Ann-Dorte Christensen & Viveca Ramstedt-Silén & Nina C. Raaum & Audur Styrkársdóttir (eds) *Equal Democracies? Gender and politics in the Nordic Countries*. Oslo: Scandinavian University Press, 233–249.
- Huhtanen, Jarmo (2016) Aftonbladet: Venäjän huippumodernit sotalaivat saapuivat Itämerelle – alusten lähestymistä on seurattu sosiaalisessa mediassa jo viikkoja. *Helsingin Sanomat* 25.10.2016
- Huntington, Samuel P. (1985/1957) *The Soldier and the State. The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Janowitz, Morris (1960) *The Professional Soldier. A Social and Political Portrait*. Glencoe: Free Press.
- Jones, Andrew (2011) Theorising international youth volunteering: training for global (corporate) work? *Transactions*, 36(4), 530–544.
- Jukarainen, Pirjo & Terävä, Sirkku (2010) *Tasa-arvoinen turvallisuus: Sukupuolten yhdenvertaisuus suomalaisessa maanpuolustuksessa ja kriisinhallinnassa*. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.
- Kallioniemi, Eija (2016) Kansalaispalvelusta kaikille. *Suomen kuvalehti*, 40/2016, 20–23.
- Kanfer, Ruth & Chen, Gilad & Pritchard, Robert D. (2008) *Work Motivation: Past, Present and Future*. New York: Routledge.
- Kangas, Risto (2006) *Yhteiskunta: Tutkielmia yhteiskunnasta, yhteiskunnan käsitteestä ja sosiologiasta*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Krishnan, Armin (2008) *War as Business. Technological Change and Military Service Contracting*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited.

- Krahmann, Elke (ed.) (2005a) *New Threats and New Actors in International Security*. New York: Palgrave Macmillan.
- Krahmann, Elke (2005b) From State to Non-State Actors: The Emergence of Security Governance. Teoksessa Elke Krahmann (ed.) *New Threats and New Actors in International Security*. New York: Palgrave Macmillan, 3–19.
- Laitinen, Kari & Nokkala, Arto (2005) *Suomalainen asevelvollisuuden kaari ja haasteet*. Puolustusministeriön julkaisuja 1/2005. Helsinki: Puolustusministeriö. http://www.defmin.fi/files/336/2381_394_Laitinen-Nokkala.pdf
- Lalu, Petteri & Puistola, Juha (2015) *Tutkimuskatsaus 01-2015: Hybridisodankäynnin käsitteestä*. Puolustusvoimien tutkimuslaitos. http://puolustusvoimat.fi/documents/1951253/2815786/PVTUTKL_TUTKIMUSKATSAUS_2015_1.pdf (Viitattu 30.5.2017.)
- Leimu, Heikki & Harinen, Olli & Sinkko, Risto (2008) *Maanpuolustustahdon tutkimuserinne Suomessa ja Ruotsissa*. Julkaisusarja 1, No. 1/2008. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Limnell, Jarmo (2004) *Upseeriston arvokartoitus 2004: Seurantatutkimus (1992, 1998)*. Helsinki: Kadettikunta ry.
- Limnell, Jarmo (2008) *Toimiiko turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selontekomenettely?* Strategian laitos, Julkaisusarja 4: Työpapereita No 26. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Lyon, Dawn & Glucksmann, Miriam (2008) Comparative Configurations of Care Work across Europe. *Sociology* 42(1), 101–118.
- Matlary, Janne Haaland & Østerud, Øyvind (2007) *Denationalisation of Defence. Convergence and Diversity*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited.
- Meyer, John P. & Allen, Natalie J. (1991) A three-component conceptualization of organizational commitment. *Human Resource Management Review* 1(1), 61–89.
- Moskos, Charles C. Jr (1977) From Institution to Occupation – Trends in Military Organization. *Armed Forces & Society*, 4(1), 41–50.
- Moskos, Charles C. Jr (1986) From Institution to Occupation – Trends in Armed Forces: An Update. *Armed Forces & Society*, 12(3), 377–382.
- MTS 2016. *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta*. Tiedotteita ja katsauksia 2/2016. Helsinki: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta.
- Myrsky, Liisa (2009) *”Et kai se siit tulee, et se pitää nähdä jotenkin se kohde puolustettavana ja arvokkaana”*. Käsitteitä maanpuolustustahdosta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Helsinki: Puolustusministeriö ja Helsingin yliopisto. www.defmin.fi/index.phtml?s=480 (Viitattu 30.5.2017.)
- Mäkinen, Juha (2012) Asevelvollisuus yhteiskunnallisissa merkitysyhteyksissään. *Tiede ja Ase*, 70(1), 38–53.
- Mäkinen, Juha (toim. 2013) *Asevelvollisuuden tulevaisuus*. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Julkaisusarja 2, artikkelikokoelmat n:o 9. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Nadin, Sara & Williams, Colin C. (2012) Blurring the formal/informal economy divide: beyond a dual economies approach. *Journal of Economy and its Applications*

- 2(1), 85–103.
- Newman, Janet (2003) New labour, governance and the politics of diversity. Teoksessa Jim Barry & Mike Dent & Maggie O'Neil (eds) *Gender and the Public Sector: Professionals and Managerial Change*. London: Routledge, 14–26.
- Nuciari, Marina (2003) Models and Explanations for Military Organization: An Updated Reconsideration. Teoksessa Giuseppe Caforio (ed.) *Handbook of the Sociology of the Military*. New York: Kluwer Academic / Plenum Publishers, 61–86.
- Ojajärvi, Anni & Laukkanen, Tiia (2015) Varusmiespalvelus miesten omaelämäkerroissa. *Kasvatus & Aika* 9(2), 18–31.
- Ojala, Jukka (1995) *Upseerin etiikka*. Tutkimuseloiteita 5 / A / 1995. Tuusula: Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus / tutkimusosasto.
- Parry, Jane & Taylor, Rebecca & Pettinger, Lynne & Glucksmann, Miriam (2005) Confronting the challenges of work today: New horizons and perspectives. Teoksessa Lynne Pettinger & Jane Parry & Rebecca Taylor & Miriam Glucksmann (eds) *A New Sociology of Work?* Oxford: Blackwell Publishing, 3–18.
- PLM (2011) *Puolustuspolitiikka – osastrategia*. Helsinki: Puolustusministeriö. <http://www.defmin.fi/files/1829/puolustuspolitiikka.pdf>
- Poutvaara, Panu (2010) Asevelvollisuuden taloudelliset vaikutukset. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 106. vsk. 4/2010, 413–417.
- Powell, Walter W. (1990) Neither market nor hierarchy: Network forms of organization. *Research in Organizational Behavior* 12, 295–336.
- Raisio, Harri & Puustinen, Aliisa & Hyytiäinen, Mika & Wiikinkoski, Tarja (2017) *Pun-tarointia turvallisuudesta ja maanpuolustuksesta: Näkökulmana deliberatiiviset turvallisuuskahvilat*. Vaasan yliopiston selvityksiä ja raportteja 01–02/2017. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Sallinen, Anu (2005) *Sotilaallinen maanpuolustus ja yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaaminen Pohjoismaissa 2000-luvulla*. Puolustusministeriön julkaisuja 2/2005. Helsinki: Puolustusministeriö.
- Segal, David R. (1986) Measuring the Institutional/Occupational Change Thesis. *Armed Forces and Society* 12(3), 351–376.
- Segal, David R. & Blair, John D. & Lengerman, Joseph & Thompson, Richard (1979) *Institutional and Occupational Values in the U.S. Military*. Research Note 79-26. Alexandria, Virginia: U.S. Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences.
- Sinkko, Risto (2012) Upseeriston arvot pysyvät. *Kylkirauta* 4/2012, 22–26.
- Sinkko, Risto (2015) *Maanpuolustustahto asevelvollisen koulutuksen ja palveluksen onnistumista selittävänä tekijänä*. Julkaisusarja 1 (2). Helsinki: Maanpuolustus-korkeakoulu.
- Slater, Don & Tonkiss, Frann (2001) *Market Society: Markets and Modern Social Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Tallberg, Teemu (2009) *The Gendered Social Organisation of Defence: Two Ethnographic Case Studies in the Finnish Defence Forces*. Helsinki: Hanken School of Economics.
- Tallberg, Teemu (2010) Kuviot uusiksi? Maanpuolustuksen organisointi ja turval-

- lisuuden valtavirtaistaminen. Teoksessa Pirjo Jukarainen & Sirkku Terävä (toim.) *Tasa-arvoinen turvallisuus? Sukupuolten yhdenvertaisuus suomalaisessa maanpuolustuksessa ja kriisinhallinnassa*. Helsinki: Minerva Kustannus Oy, 27–35.
- Taylor, Jami K. & Clerkin, Richard M. & Ngaruiya, Katherine M. & Velez, Anne-Lise Knox (2015) An Exploratory Study of Public Service Motivation and the Institutional-Occupational Model of the Military. *Armed Forces & Society* 41(1), 142–162.
- Taylor, Rebecca F. (2004) Extending conceptual boundaries: work, voluntary work and employment. *Work, Employment and Society* 18(1), 29–49.
- Thompson, Grahame & Frances, Jennifer & Levai, Rosalind & Mitchell, Jeremy (eds) (1993) *Markets, Hierarchies and Networks: The Coordination of Social Life*. London: Sage.
- Turvallinen Suomi (2015) *Turvallinen Suomi – Tietoja Suomen kokonaisturvallisuudesta*. Helsinki: Turvallisuuksomitea.
- Williams, Colin C. (2010) Beyond the market/non-market divide: a total social organization of labour perspective. *International Journal of Social Economics* 37(6), 402–414.
- Williams, Colin C. & Round, John & Rodgers, Peter (2013) *The Role of Informal Economies in the Post-Soviet World: The End of Transition?* Abingdon, Oxon: Routledge.